

II PRIJEVOD

JEAN-BRUNO RENARD

Profesor na Sveučilištu Paul-Valery (Montpellier III)

URBANE LEGENDE (URBANE GLASINE I LEGENDE)

(prevela Livia Pavletić)

V EVOLUCIJA OBIČAJA

Za razliku od bajki iz Srednjeg Vijeka ili priča i novela Renesanse, urbane legende svjedoče o običajima našeg doba. One opisuju situacije svakodnevnog života i vode ih prema vrhu, one se pojavljuju potpuno nezavisno, ali su signifikantne za ponašanje i vrijednosti kojima su inspirirane. One se bave običajima naše svakidašnjice, pogledom koliko punim prijekora, toliko i šaljivim, a ponekad i pogledom suučesnika.

Podsjetimo se na priču koja je kružila Luxemburgom, a objavljena je kao realna vjestica:

Luxemburška obitelj sa dvoje djece od sedam i devet godina provela je deset dana sakrivajući se u podrumu svoje kuće u Steinfortu (istočni dio grada) kako bi uvjerali svoje susjede da su otišli na odmor. Vlasnici kuće spustili su rolete, odvezli svoj automobil iz garaže kako bi uvjerali susjede da su otputovali. Za vrijeme policijske kontrole tijekom noći, policajci su primijetili snop svjetla. Smatrajući da se radi o provali, policajci su ušli u kuću (Le Soir, 21-22 kolovoz 1992, Belgija).

Čak i da je ova priča neistinita, kao što su tvrdili novinari, ona govori o opsesiji „društvenim značajem“ u vrijeme ekonomske krize koja je pogodila obitelji srednjeg sloja.

Čak i ako se pokaže veza sa dubokim sociopolitičkim promjenama, njihovo pojavljivanje upućuje na priče-legende koje izražavaju psihološke uvjete ljudi i predviđajući poteškoće koje će tek doći. Na primjer, Arthur Goldstuck je promatrao legende u odnosu na sumnjičavost prema crncima iz Južne Afrike u pitanjima ukidanja apartheida: kao i priča domaćeg crnog stanovništva koja obavještava svoje gospodare da će zauzeti njihove kuće jer oni su već platili najamninu ANC-u (Afrički Nacionalni

Kongres, pokret anti-apartheida, koji djeluje u tajnosti). Čak i prije nego što su postojale naznake ujedinjena dvije Njemački, Brednich je sakupio slične anegdote kod zapadnih nijemaca, priča o klijentu, nijemcu u supermarketu koji stavlja egzotično voće u kolica drugog klijenta, jer kod njega nema više mjesta i koji se opravdava riječima: „Vi ste od njih profitirali 40 godina, sada je red na nama!“.

Moderne legende prikazuju i promjene koje su se dogodile i u odnosu prema smrti. Na primjer, priča o „ukradenoj baki“ izražava našu krivnju koju osjećamo zbog egoističnog ponašanja prema starijim osobama i njihovom pogrebu. Priče o pepelu pokojnika pojedenom zbog prezira – iako je pepeo trebao biti prosipan s dužnim poštovanjem! – pokazuju psihološki otpor prema novim praksama kremiranja.

Narativni folklor postavlja na scenu iznenađujuće situacije: prezir, nesporazum, bolne nesreće, itd. Legende pokazuju kako ljudi izlaze iz stresnih situacija - priče primjeri (anegdota o „zadaći iz filozofije“) – druge legende bave se ljudskim ponašanjem u nelagodnim situacijama: to je posebno slučaj kod legendi o razuzdanom ponašanju ili o fekalijama, u kojima je tjelesna intimnost razotkrivena (golo tijelo, fiziološke potrebe, itd). Podsjetimo se na primjer nekoliko „gegova“, često korištenim u fikcionalnim djelima: korisnik sobe u hotelu koji je nađe gol na hodniku jer su mu se zatvorila vrata sobe, a on nije imao ključ; nesretna osoba koja se zalijepila na sjedalo WC-a koje je bilo premazano super čvrstim ljepilom; govornik na konferenciji koji idući u toalet sa bežičnim mikrofonom proizvodi buku u dvorani.

Ne iznenađuje da urbane legende – koje predstavljaju dobar dio popularnog narativnog folklor – bave se ljubavnim i seksualnim običajima.

Većina priča tvrdokorno osuđuju liberizaciju običaja. Kao što je ona o koketiranju sa umjetnim sunčanjem („Mlada žena pečena u solariju“, u *Campion-Vincent i Renard, Legendes urbaines, 1992*), nošenju minica, (minica i glasine iz Orleana), širokoj odjeći (anegdota o djevojci koja je ušla u kadu potpuno obučena kako bi suzila svoje traperice i a umrla je od njihovog stezanja).

Druge priče, lascivnije, govore o strašnim posljedicama zbog nemoralnih seksualnih radnji. Nemoralnost brzo počinje, kao što govori legenda o mladom zaljubljenom paru koji je u brzini zamijenio lubrikant za ljepilo ili anegdota o čovjeku koji je pronađen onesvješten na tlu glumeći Supermana dok je njegova žena bila vezana gola u krevetu: želeći poboljšati svoj ljubavni život, muž, prerušen u Supermana, skočio je sa ormara! Pojava aids-a pripada skupini legendi koje se bave kontaminacijom, stavlajući naglasak na nedostatak moralne higijene: od bonbona koji nisu pakirani u papiru, a nude se na javnim mjestima pa do posjetilaca klubova koji noć provode s neznancem držeći u ruci pozivnicu s naslovom. „Dobro došli u AIDS klub“.

Javno otkrivanje preljuba čini čestu temu urbanih legendi. Bavili smo se anegdotom koja je postala poznata nakon emisije na televiziji „L Ecole des Fans“. Evo jedne verzije iz 1993 godine:

Dječak koji je gostovao u emisiji Jacques Martina na televiziji ispričao je da je volio popodneve odmora sa mamom ali jednog dana (nije precizirano kada) mama je imala popodnevni odmor sa stricem. U tom trenutku, u publici televizijskog studija su bili otac djeteta i stric, koji su se potukli.

Ovaj realni događaj, ali dvosmislen, koji se dogodio tijekom emisije, i nije izrezan tijekom montaže, postao je scenario, već prihvaćen u mnogim američkim i europskim anegdotama. (motiv J 125.2.1. od Thompsona).

Legenda koja je kružila SAD-om.

U poduzeću visoke tehnologije svakom djelatniku bilo je dano osobno računalo sa ugrađenom numeričkom kamerom. Jednog dana, mlada žena, u višem rangu u toj kompaniji, koristila je to računalo u hotelskoj sobi gdje je namjeravala provesti vrijeme s svojim ljubavnikom - jednim od njezinih kolega koji je bio oženjen: kamera je snimila striptiz, i mrmljanje: Doći u noćas u hotel, ja ću biti tamo. Nažalost, pretisnula je krivi gumb za prijenos poruka. Video poruka bila je prenijeta na 400 računala zaposlenika u kompaniji. Zatim, poruka je bila prenijeta i izvan kompanije i kopirana na DVD, te prodavana u prodavaonicama. (FOAFtale News, 38, 1995, str.5).

Ova moralna legenda - antitehnološka (nove tehnologije stvaraju nova ponašanja i obuzdavanje računala je komplicirano) i antifeministička (žena je ovdje prikazana kao nekompetentna i nemoralna) - modernizira staru priču o javnom izlaganju golog ženskog tijela. Ali pravda je trenutna i javna kazna vrši se kroz moderna sredstva! Na isti način može se interpretirati i legenda o „zalijepljenim ljubavnicima“ - ljubavnici koji ostaju „zaglavljani“ – za vrijeme ljubavnog čina i moraju – na njihovu sramotu – zvat pomoć - kao racionalizacija, motiva kvazi legendarnog o odsječenom penisu, običaj vezivanja nevjerne gole žene za svog ljubavnika (ili nekog sličnog; na primjer, magarca) i njihov prolazak kroz grad. Iz iste vrste je i priča o psu - žena koja mijenja svoga supruga u šetnji psa i koji ju ravno vodi prema mjestu stanovanja njegove ljubavnice (Brunvand, 1986, str. 132-133) – podsjeća na bučne običaje (šarivari) „ posipanja preljubnika,, bršljanima ili piljevinom ljudi su obilježavali put koji je povezivao ulazna vrata kuća okrivljenih ljubavnika.

Iako je većina moralnih legendi konzervativna, ima ih nekoliko koje se stavljaju na stranu sumnjivog morala. Već spomenuta legenda o ljubomornom suprugu koji je ispunio betonom sportski automobil koji je bio parkiran ispred kuće dok njega nije bilo doma, da bi se otkrilo da je taj automobil poklon njegove žene, a sumnjičavi čovjek bio je kupac. Ili zabavna priča koja ironizira težnju za sveprisutnošću seksualnosti:

Prijatelj jednog od mojih prijatelja bio je kod frizera. Kako je nosio naočale, stavio ih je u džep. Dok joj je frizerka sušila kosu, prijatelj je izvadio naočale iz džepa i počeo ih brisati u ručnik. Frizerka ga

je u tome trenutku udalira sušilom u glavu i završitala: „Ne želim ovdje takve perverzije!“ . „Što se događa?“ – upitala je vlasnica salona koja je upravo ušla. „Ne znam, odgovori mladić, sjedio sam i frizerka mi je sušila kosu, zatim sam izvadio naočale kako bi ih obrisao i tada sam dobio jak udarac u glavu“. „O, Bože, što da radim?“ – kroz suze je izgovorila frizerka crveneći od srama. „Uistinu, bila sam rastresena, mislila sam da ćete mastrurbirati ispod ručnika - nisam mogla niti pomisliti da ćete očistiti naočale!“ (Smith, 1983, str. 30).

Prezir se temelji na istovrsnoj gesti ali i dvostrukom lingvističkom značenju, igra riječi, jer glagol „polirati“ i „brisati“, imaju seksualni smisao. Ova priča ispričana kao istinita ima istu narativnu strukturu kao vic.

VI NADNARAVNO

U laiciziranom i poznastvljenom zapadnom svijetu, legende o nadnaravnom zauzimaju malo mjesta. (Champion-Vincent i Renard, *De source sure*, 2002, poglavlje VIII).

Neke legende baziraju se na motivu *prokletog objekta*: lokomotiva broj 1313, u „dječčić koji plače“ (ta gravura za koju se sumnja da je u Velikoj Britaniji prouzročila požare u kućama, ali je ostala za čudo cijela),⁹¹ prokleta vozila itd.

Legende o duhovima danas su samo moderniziranije verzije tradicionalnih narodnih priča. (Brunvand, 1981, str. 178-180). Bave se fantomskim autostoperima, ljudima koji se javljaju u automobilskim nesrećama kako bi zaštitili vozače na cestama. Fantomski dizel kamion, koji je noćima vozio dugim američkim cestama zamijenio je Letećeg Holandeza (slavan brod fantom). Za avione, popravljene nakon nesreća, a mogli su prouzročiti smrt velikog broja ljudi, smatra se da su ukleti - čula se čudna buka i drhtavi glasovi - i mnogi od njih su već trebali biti u rezalištu (otpadu) jer nitko ih ne želi koristiti. Ponekad se radi o fantomskom putniku, kojega je smrt zadesila u avionskoj nesreći, a novu katastrofu nastoji izbjeći najavom požara ili kvarom motora.

Većina tih priča izražavaju ne samo tajnu nadu u život poslije smrti, već i strah od nasilne smrti, posebno u nesrećama koje su povezane s prometom (automobil, avion).

Glasine i legende o pojavi božanstva ili vraga, pripadaju u skupinu tradicionalnih legendi, podvrgnute su također procesu modernizacije: vrag u diskoteci, lice Isusa koje se pojavljuje na automobilu ili anđeo Mihael koji autostopira u trapericama! Glasine i legende o vragu (o onima koji posvuda vide broj 666 ili oni koji osuđuju sljedbenike vraga) više govore o urbanom nasilju,

91 Georgina Boyes, Women's Icon, Occupational Folklore and the Media, u G. Bennett, P. Smith (ur), *The Questing Beast*, op.cit. str. 116-131; V. Champion-Vincent i J.B. Renard, *Legendes urbaines*, 1992, „Le chromo incendiaire du garconnet qui pleure“.

nego o nadnaravnom. Kao što je dobro pokazao Jeffrey Victor (1993), to vjerovanje u postojanje vruga koji djeluje, jače je nego vjerovanje u samoga vruga. Ljudi se više bolje satanističkih obreda - oskrnavljanje grobova, kriminalne radnje s djecom, okultno djelovanje finacijera ili političara itd. - nego zla samoga vruga.

I na kraju, *moderne legende o bajkovitim bićima* - morska zmija, čudovište iz Loch Nessa, Jeti, izvanzemaljci - koje se temelje na vjerovanjima i nisu drugo do modernizacija fantastičnih bića iz tradicionalnog folklora (zmajevi, divovi, vile, patuljci, vražići, itd).